

Note on the Seascape Painter Vitringa

by J. Belonje

The "famous" seascape painter Wigger Vitringa, a member of a patrician family, who was born at Leeuwarden on 8 October 1657, is known to have led an extremely active life. Not only did he paint numerous pictures (mainly harbours, river views, ships and seascapes) but he also practised at the bar for nearly half a century. He probably started painting in the year of his graduation (1678). But about 1710 there was a great decrease in the number of paintings made by him. This is accounted for by the notarial deed of 7 January 1708 published here: at that time the artist's eyesight had seriously deteriorated.

Archivalia betreffende Frans Hals en de zijnen door

C. A. VAN HEES

Tot de werkzaamheden, verbonden aan de samenstelling van een nieuwe schilderijencatalogus voor het Frans Halsmuseum, behoort uiteraard een uitgebreid onderzoek naar archivalische gegevens aangaande de Haarlemse kunstenaars.

Baanbrekend werk op dit terrein werd verricht door Dr. A. van der Willigen Pz., wiens bekende publicaties in 1866 en 1870 verschenen, terwijl van onschatbare waarde is hetgeen Dr. A. Bredius daaraan heeft toegevoegd.

Toch is ook voor de huidige speurder het werk nog lonend gebleken; systematisch onderzoek immers biedt veelal de mogelijkheid aanvullingen op de oudere publicaties te geven, of wel verbeteringen daarin aan te brengen, terwijl een enkele maal nog een geheel nieuwe vondst aan het licht komt.

Waar op het Gemeente-Archief te Haarlem in de loop der jaren zeer veel tot stand kwam op het gebied van de indicering der verschillende registers, is raadpleging van de desbetreffende stukken aldaar zeer veel gemakkelijker geworden. Ook is men er steeds op bedacht geweest aantekening te houden van hetgeen passim werd aangetroffen met betrekking tot de Haarlemse kunstenaars, wat meermalen belangrijke aanwijzingen opleverde. Tenslotte hebben de medewerking en hulp, welke ik steeds mocht ondervinden, veel bijgedragen tot verlichting en stimulering van mijn arbeid.

I. Zo maakte de heer A. C. Sandijck, voormalig assistent, mij attent op de volgende acte, waaruit samenwerking blijkt tussen Frans Hals en Willem Pietersz. Buytewech, welke laatste tijdelijk te Haarlem verbleef en hier in 1612 tot het St. Lucasgilde toetrad¹⁾.

¹⁾ Teneinde de leesbaarheid van de aangehaalde stukken te vergroten, werd het zeer willekeurig gebruik van letters en hoofdletters van de oorspronkelijke tekst genegeerd, terwijl tevens diverse leestekens werden ingevoegd en afkortingen zoveel mogelijk vermeden.

Op huijden den vijfden November 1656 compareerden voor mij Zeger vander Pullen, Openbaere Notaris bij den Hove van Hollandt geadmitteert, binnen der stadt Haerlem residerende, ende voir den naergenoemde getuijgen: Jan de Kemp, Maddaleentje ende Antenette de Croon, beijde jonge dochteren, de welcke altsame bekende volcomentlycke door handen van haren broeder ende oom Niclaes de Kemp te sijn voldaan, ende haerlieden te houden voor gecontenteert wegens twee conterteytsels, wesende hem Jan Kemp sijn grootvader ende grootmoeder ende haer Maddaleentje ende Antenette de Croon haer overgrootvader ende (-)grootmoeder, *welcke voorschreven conterfeijtsels sijn gemaect en geschildert bij Mr. Franchoy's Hals den oude ende het comparquement bij Buytewegh, ofte anders genaemt Geestige Willem*. Beloovende mitsdien haerlieder comparanten voornoemde broeder ende oom Niclaes de Kemp ter saecke vande twee voorschreven conterfeijtsels nu nochte nimmermeer meer te sullen moejen ofte molesteren in rechte, nochte daer buyten, noch te gedoogen door jemanden gedaen te sullen werden. Maer deselve hem bij desen overgevende voor sijnne vrij eijgen ende sulcx omme daer mede gedaen te mogen werden als met sijnne vrij eygen goederen. Ten dien eynde ende tot naercominge vant geene voorschreven staet soo waeren zy comparanten voorbindende ende ten onderpande stellende haerlieder persoon ende goederen, hebbende ende toecomende egeene uytgesondert. Stellende deselve ten bedwanck van alle rechte ende rechteren ende specialijcken den Hove van Hollandt. Aldus gedaen ende gepasseert ten comptoire mijns Notaris, ter presentie van Lourens Baert ende Willem de Ram als getuijgen, die de minute deses neffens de comparanten ende mijn Notaris hebben geonderteijckent.

w.g. Johanes de Kemp
Maddalentie de Cron
Antennette du Croon
Lourens Baert
Willem de Ram

Toirconden
ZE: van der Pullen nots pub²⁾

Nicolaes (de) Kemp, die hier van zijn broer Jan en bovenvermelde nichtjes de portretten van zijn grootouders in eigendom ontvangt, werd op 4 Februari 1609 te Haarlem gedoopt als zoon van Nicolaus Du Camp, van Doornik, en Anthonette Camby. Vader en zoons waren alle drie schilder; we vinden de eerste in gezelschap van Frans Hals wanneer zij, tesamen met de glasschrijver Pieter Holsteyn, op 1 Februari 1638 ondersteuning aanvragen bij het Haarlemse gilde ten behoeve van de schilder Guilljame Polydanus, opdat deze opgenomen zal kunnen worden in het Oudemannenhuis. Voorts trad hij als getuige op bij de doop van Hals' zoon Nicolaes, op 25 Juli 1628.

In ieder opzicht valt het te betreuren, dat de portretten, die in Hals' vroege tijd moeten zijn ontstaan, niet meer zijn aan te wijzen. Buytewechs aandeel in het werk zou dan gemakkelijker zijn te bepalen.

Het woord comparquement heeft mogelijk dezelfde betekenis als compartement of compartiment; een tweede vraag is of het woord perck ermede in verband zou kunnen worden gebracht.

Wellicht dus werd hier een cartouche (al dan niet voor inschrift) bedoeld of wel een geschilderde omraming.

II. In 1866 reeds vestigde Van der Willigen de aandacht op een aantal copieën

²⁾ Notariële Archieven, Haarlem, No. 240.

naar Frans Hals-werken, voorkomende op een vendutielijst betreffende het kunstbezit van Hendrick Willemsz. den Abt, waard in de herberg „De Coninck van Vranckryck” te Haarlem³⁾).

Deze geschreven lijst berust op het Stedelijk Archief; zij werd op 17 November 1631 door de eigenaar bij Burgemeesteren van Haarlem ingediend teneinde vergunning te verkrijgen tot verkoop van zijn stukken op 20 November d.a.v. en lijkt mij interessant genoeg om hier in haar geheel te worden afgedrukt.

Lijste van verscheijden schilderijen toebehoorende Heijnderick Willemsz den Abt, die hij meent te verkoopen

2 troonges van Frans Elouts
2 grootte doeken van Verbeeck
1 stuxken van Verbeeck
1 stuxken van Verwer
2 stuxkens van Wassenaer
2 stuxkens van Rusdael
1 stuxken van Marten van Cleef
1 casge van Schoorl
1 salvator van Lange Pier
12 brabantse lantschappen
1 stuck van Frans Hals — een troonge
noch een peekelharing van Frans Hals
een troonge van Sotten Cleef
2 lantschappen mette pen van Velde
2 lantschapjes van Elsevier
1 stuck van Breemer
2 ronden van Frans Hals
6 stuxkens van Dirck Hals
een korsnacht
een out stuck — de coninginne van Saba
een tanttrecker
5 stuxkens vande Jonge Hals⁴⁾
12 copijen naer Parcelles
een stuck van Willem de Poorter
verscheijde copijen naer Frans Hals
verscheyden copijen naer Dirck Hals
5 bankettges van Elouts
1 stuxken van Parcellis
4 tronijckens van Molenaer
een stuxken van Vande Venne
een stuck van Willem de Poorter
noch verscheijden copijen
noch 6 troonges mette pen
noch 4 stuxkens mette pen van Kittesteijn⁵⁾

³⁾ A. van der Willigen, Pz. — Geschiedkundige aantekeningen over Haarlemsche Schilders en andere beoefenaren van de Beeldende Kunsten, voorafgegaan door eene korte geschiedenis van het Schilders- of St. Lucas Gild aldaar; te Haarlem, bij de Erven F. Bohn, 1866; p. 120. Een tweede, herziene en vermeerderde druk verscheen, in de Franse taal, in 1870.

⁴⁾ Hiermede moet de 20-jarige Harmen zijn bedoeld.

⁵⁾ Gildenarchief, Haarlem, No. 196.

JONAS SUYDERHOEF, GRAVURE NAAR SCHILDERIJ VAN FRANS HALS,
„MONSIEUR PEECKELHAERING”.

Het bovenstaande leert ons niet alleen, dat er in 1631 al vele copieën in omloop waren (waarvan talloze en ook vroegere voorbeelden zijn aan te wijzen), doch geeft tevens de terminus ante quem voor het ontstaan van Hals' „peekel-haring”.

Wat hebben we hieronder te verstaan? Stilleven van die naam waren in de zeventiende eeuw geen zeldzaamheid en dat ook hier een dergelijk stilleven bedoeld werd, is niet absoluut uitgesloten.

In de jaren 1634 en 1636 toch staan, respectievelijk te Haarlem en te Amsterdam, een „vanitas” en een „vanitasken” van Frans Hals te boek⁶⁾.

Aannemelijker echter lijkt het, dat we hier met een persoon te doen hebben en wel met de komische figuur van die naam uit de toenmalige toneelwereld. Rijst de vraag of mogelijk een van de zotten bedoeld werd, ons bekend uit de kring Frans Hals/Buytewech/Dirck Hals, doch eerder schijnt er in deze sprake van een portret en wel van Hals' zogenaamde „Mulat”, zoals we die kennen in de Staatliche Gemäldegalerie te Kassel en uit de voormalige collectie Jules Porgès te Parijs (de drinker, geëxposeerd op de Haarlemse Frans

⁶⁾ Van der Willigen, 1866, p. 14 en Oud-Holland VI, 1888, p. 188.

Hals-tentoonstelling van 1937 onder No. 65, als inzending van de Kunsthandel Knoedler, toen gedateerd op 1635/40).

Immers, de gravure van Jonas Suyderhoef naar dit portret deed ons de voorgestelde als „Monsieur Peeckelhaering” kennen, hetgeen ons het toegevoegd gedichtje leert (zie de afbeelding).

Bij de behandeling van het Kasselse stuk verwijst Dr. C. Hofstede de Groot naar inventarissen uit de tweede helft van de zeventiende eeuw, waarop eveneens een „Peeckelhaering” van Frans Hals voorkomt; ook anderen, onder wie N. S. Trivas, brengen deze met ons portret in verband⁷⁾.

Gaarne had ik de tekst van deze vermeldingen nauwkeurig gekend; staan zij slechts als een „Peeckelhaering” te boek of is ook hier wellicht sprake van een „Monsieur Peeckelhaering”?

III. De volgende acte verhaalt van Antony Hals, die als jongen was scheepgegaan en enkele jaren later in den vreemde overleed. Opdat zijn moeder, Lysbeth Reyniers, de hem toekomende gelden van de Oost-Indische Compagnie zou kunnen innen, werden onderstaande verklaringen afgelegd. Hierbij blijkt, dat de schilder Pieter Gerritsz. van Roestraten gedurende vijf jaren ten huize van het echtpaar Hals heeft gewerkt.

Zoals bekend, huwde hij in 1654 hun dochter Adriaentgen.

Op huyden den sesten October 1651 compareerde(n) voor mij Pr van Velsen, Nots publ tot Amsterdam, Pieter Gerritsz van Roestraten, out omtrent 22 jaren, ende Claes Franssen, out omtrent 21 jaren, beijde tot Haerlem woonachtich, ende hebben ter requisitie ende instantie van Lijsbet Reijniers, huysvrouw van Frans Hals, schilder, tot Haerlem mede woonachtich, bij ware woorden in plaetse ende onder presentatie van eede mits desen gedeposeert, verclaert ende geattesteert, dat sij deposante(n) de requirante in desen ende haren man voornoemt seer wel kennende sijn, gelijk mede wel gekent hebben haren soon, met malcanderen echtelicken geprocreeert, genaemt Antonis Hals, voor jongen naar Oost-Indyen gevaren met t schip de Walrus (in) 1646. Ende, soo (zij) bericht sijn, op Tonquijn overleden (in) 1650. Gevende voor redenen huerder wetenschap dat de deposant Pr Gerritsz van Roestraten vijff jaren bij de requirante ende haren man gewerct heeft ende de deposant Claes Franssen ettelicke jaren in desselfs gebuijrt gewoont heeft (en dat zij) mette ouders als den overleden haren soon voornoemt ommegegaen ende verkeert hebben. Gedaen in Amsterdam, ter presentie van Heijndrick Rosa als getuijge.

w.g. Pieter Gerritsen van Roestraten
K F (bij Claes Franssen gestelt)
H Roosa
1651
PVan Velsen Nots⁸⁾

De volgende dag geeft Frans Hals bij een acte, te Haarlem gepasseerd

⁷⁾ Beschreibendes und kritisches Verzeichnis der Werke der hervorragendsten Holländischen Maler des XVII. Jahrhunderts, Esslingen a.N./Paris, III, 1910 — Frans Hals, No. 95; en: Frans Hals (les Peintures), No. 35, Paris, Éditions Phaidon, 1949.

⁸⁾ Notariële Archieven, Amsterdam, No. 1788. In de aantekeningen van Dr. A. Bredius, berustende op het Rijksbureau voor kunsthistorische documentatie te 's-Gravenhage, wordt naar deze acte verwezen.

voor Notaris Nicolaes van Bosvelt, zijn vrouw volmacht om de gelden in ontvangst te nemen ⁹⁾).

N.B. Op 7 November 1627 huwden te Haarlem voor Schepenen Gerrit Maertensz. en Sara Meijneris, beiden van Haarlem. Op 21 April 1630 werd hun zoon Pieter ingeschreven in het Hervormd Doopboek aldaar.

Bij latere dopen van kinderen uit dit huwelijk staat de vader voluit als Gerrit Maertensz. van Roestraten te boek. Onze schilder was op 6 October 1651 dus een en twintig jaar oud (niet twee en twintig).

Wie genoemde Claes Franssen was, blijkt geenszins uit de acte; de schilder Nicolaes Hals had toen de leeftijd van drie en twintig jaar bereikt. Zo deze hier bedoeld zou zijn, komt het mij bevreemdend voor, dat hij zijn getuigenis aangaande zijn ouders en broer in bovenvermelde bewoordingen zou hebben afgelegd.

IV. Tenslotte moge hier nog het volgende document worden afgedrukt, waarbij uit een ooggetuigenverslag blijkt hoe Lysbeth Reyniers slachtoffer werd van een ergerlijke kwakzalverij.

Ter instantie ende versoecke van Lijsbet Reijniers,
huijsvrouw van M^r. Frans Hals, schilder

Compareerde voor mijn Jacob Schoudt, Notaris publicq byden hove van Hollandt geadmitteert, binnen de stadt Haerlem residerende, ten bijwesen vande naergenoemde getuijgen, M^r. Adriaen Wath, chirurgijn, oudt omtrent xxvij jaeren, ende Hillegont Reijniersd^r, weduwe van Jacob Willems., oudt omtrent xxxij jaeren, beyde binnen Haerlem wonende, ende hebben bij heurluyder manne ende vrouwe waerheijt, in plaetse van gestaeffde eede, ten versoucke verclaert, getuijcht ende geaffirmeert waerachtich te wesen elcx tgeene hier naer volcht, te weten eerst de voorschreven M^r. Adriaen Wath, dat sijnen broeder M^r. Dirck Wath, gaende als chirurgijn over de voorschreven requirante omme te cureren seeckere wonde ofte accident twelck sij aende rechter syde van haer aengesicht hadde, op hem getuijge begeert ende versocht heeft, dat hij eens met hem wilde gaen ten huyse vande voorschreven Frans Hals ende t' voorschreven accident besichtigen, omme te besien hoe seecker vroupersoon, genaempt Henrickgen Wetselaers, die te vooren als meesterse daer over gegaen hadde, de voornoemde requirante hadde bedorven. Gelijk hij getuijge dienvolgende, mette voornoemden sijnen broeder ten huijse vande voorschreven Frans Hals gegaen sijnde ende het accident vande voornoemde Lijsbet Reijniers gevisiteert hebbende, gesien ende bevonden heeft, datte mortificatie daer volcomelijck inne was ende datter voorde voornoemde Lijsbet Reijniers noch meerder pijn, smerte ende swaericheijt vuijt te verwachten stondt, bij aldien sij mette voorschreven Henrickgen Wetselaers voort gemeestert ende onder geen goet chirurgijns handen gecomen hadde.

De voorschreven Hillegont Reijniers verclaert, dat sij, terwijl de voornoemde requirante het voorschreven accident aenhaer aensicht gehadt ende de voornoemde Henrickgen Wetselaers daer over te meesteren gegaen heeft, ten huijse vande voorschreven Frans Hals is geweest mette voornoemde Henrickgen Wetselaers. Ende de voornoemde requirante tegens de selve Henrickgen haer beclach doende vande ellendige ende extreme pijn ende smerte die sij nacht ende dach was lijdende, daer van sij nijet en conde rusten, ende dat sij nijet en genas noch en beterde, heeft sij getuijge gehoort, datte voorschreven Henrickgen Wetselaers daer op antwoorde ende seijde, datte cleijne kinderen inde wiech terstont wel conden slapen als sij haer medicamenten, die sij tot curatie van diergelijcke accidenten (gebruikte), daer op leijde. Datt sij nijet en wiste wat de voorschreven

⁹⁾ Notariële Archieven, Haarlem, No. 198.

Lijsbet Reijniers schorte, datter ijemant inde weer was, ofte datter de Duijvel mede spelen moste. Twelck sij getuygen pre(s)enteren tot allen tyden, elcx in sijn regardt, met solemnelen eede te bevestigen, ende consenteerden etc. Aldus gedaen ende gepasseert binnen de voorschreven stadt Haerlem, ten huijse mijns Notarij, staende inde Nobelstraet, den xiiije Meij 1626, in presentie van Passchier Caluwaert ende Guilliame Cool, packer, als getuijgen hier toe versocht.

w.g. Mr Adriaen Jansen Wat
+ (teijcken eijgen hant
Hillegont Reijniers)

Passchier Caelewaert
Guiliaem Cool

Quod attestor
J Schoudt Notarius publicus

Tenzelfen dage verscheen nog als getuige à charge de 24-jarige smalwercker Roelant Laurens, die verklaarde de beschuldigde zeer goed te kennen daar zij van zijn moeder geleerd had de zalf te bereiden, „dienende omme te cureren wonden die gebrant sijn”. De zalf, aan Lysbeth Reyniers toegediend ter heling van het „gebrande accident”, waaraan zij leed, was echter van een verkeerde samenstelling geweest, met alle gevolgen vandie. Ware de juiste zalf aangewend, zo zou de genezing ten hoogste tien dagen hebben gevergd.

Ook deze getuige had de zieke bezocht; het toeval wilde, dat Henrickgen Wetselaers zich tevens aan Hals' woning vervoegde. Toen zij echter vernam, dat Roelant Laurens zich daarbinnen bevond, maakte zij onmiddellijk rechtsomkeert ¹⁰⁾.

Archival Documents Concerning Frans Hals

by C. A. van Hees

The first deed discussed here, dating from 6 November 1656, shows that there was co-operation between Frans Hals and Willem Pietersz. Buytewech in the case of two portraits representing the grandparents of the Haarlem painters Nicolaes and Jan (de) Kemp.

An auction list of 17 November 1631 of the works of art in the possession of Hendrick Willemsz. den Abt, landlord of one of the well-known inns of Haarlem, mentions a “peekel-haring” (salt herring) by Frans Hals. If this refers to the toper engraved by Jonas Suyderhoef after Hals and called “Monsieur Peeckelhaering” (see the illustration), the above date is to be considered as the *terminus ante quem* for the origination of Hals' portraits based on this toper in the Staatliche Gemäldegalerie, Cassel, and in the former Jules Porgès collection, Paris (shown as No. 65 at the Frans Hals exhibition at Haarlem in 1937).

The subsequent deeds from 1651 deal with moneys due to Frans Hals and his wife, viz. the wages of their son Antony Hals who embarked in 1646 and died abroad. The statement by Pieter Gerritsz. van Roestraten, their future son-in-law, to the effect that he had been working at the house of Frans Hals and his wife for five years is noteworthy. This painter was baptized at Haarlem on 21 April 1630.

A document is also reprinted here testifying that in 1626 Lysbeth Reyniers, Hals' wife, became the victim of outrageous quackery.

¹⁰⁾ Notariële Archieven, Haarlem, No. 127. Deze acte vond ik in de notities van Mevrouw N. H. van den Bosch-Nord Thomson te Bloemendaal, welke zij gedurende haar jarenlange werkzaamheid op het Haarlems Archief maakte en mij ten gebruike afstond.